

rezultiralo je vrlo zanimljivom knjigom, koja je još zanimljivija zbog zgodnih priča i događaja koje autorica navodi kako bi čitatelji lakše pratili što je željela reći/pokazati.

Mia Prusina

Snježana Koren. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960): Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija*. Zagreb : Srednja Europa, 2012., 582 str.

Monografija *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960): Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija* Snježane Koren bavi se pitanjem kako se kroz nastavu povijesti u poslijeratnom razdoblju iskazivala politika komunističke vlasti. U knjizi se istražuje kako su i u koju svrhu partijske i državne vlasti u Hrvatskoj i Jugoslaviji od 1945. do 1960. postupale s prošlošću, kako se to manifestiralo kroz programske i udžbeničke narative, svakodnevne prakse poput stručnog usavršavanja nastavnika, kao i kroz simboličnu dimenziju izraženu u školskim proslavama državnih praznika i značajnih datuma te koje su posljedice iz toga proizlazile. Osobita pozornost polaže se na vanjske i unutarnje čimbenike koji su utjecali na prioritete i promjene u državnoj politici povijesti: prvenstveno se to odnosi na manifestacije ideoloških postavki KPJ/SKJ, kao i njihovih mijena do kojih je došlo prvo prihvatanjem, a potom i djelomičnim napuštanjem sovjetskih uzora i modela, kao i oblike djelovanja KPJ/SKJ na transformaciju društva koji su uključivali obrazovanje i nastavu povijesti. Putem nastave povijesti komunistička vlast je nastojala prenijeti svoju novu ideologiju na stanovništvo kako bi osigurala opstanak novog državnog i društvenog poretka. Ova opsežna knjiga podijeljena je u šest poglavlja, a obogaćena je i fotografijama te tablicama koje sadrže zanimljive podatke vezane uz nastavu povijesti na prostorima Jugoslavije u poslijeratno doba.

U *Uvodu* (9-29) autorica objašnjava teorijska polazišta i istraživačko pitanje svoga rada. Kao temeljne istraživačke probleme autorica navodi pitanje veza između sfera politike i povijesti, koje se ovdje istražuju na primjeru nastave povijesti. Autorica objašnjava definiciju pojma „politike povijesti“ kao nove istraživačke teme, odnosno discipline koja u svojem fokusu ima analizu političko-legitimacijske funkcije različitih interpretacija povijesti. Nastava povijesti odabrana je kao primjer upravo zbog toga jer je jedan od najvidljivijih iskaza politike povijesti. U neposrednom poslijeratnom razdoblju povijest je prvenstveno trebala poslužiti kao sredstvo legitimacije novih vlasti, tj. pružiti povijesno utemeljenje promjenama koje su provodile komunističke vlasti ili su ih namjeravale provesti. Nadalje, autorica opisuje kada se pojam „politike povijesti“ prvi put pojavio te kako i koji su ga povjesničari koristili. Na kraju je predstavljen golemi korpus građe koja je korištena u ovome istraživanju, a koja uključuje objavljene i neobjavljene izvore te literaturu.

Prvo poglavlje nosi naslov „*Kome i kakvo vaspitanje i obrazovanje?*“ *Politika obrazovanja u Jugoslaviji 1945-1960* (31-87). U njemu se analizira širi obrazovni kontekst politike povijesti kroz prikaz politike obrazovanja Komunističke partije

Jugoslavije u razdoblju od 1945. do 1960. godine. U prvom dijelu autorica nas upoznaje s tijelima KPJ koja su bila nadležna za prosvjetna i kulturna pitanja. Upoznavanjem s organizacijom i radom spomenutih organa koji su se bavili školskim pitanjima može se uočiti kako su intenzivne reformske i zakonodavne aktivnosti bile usmjerene prema ujednačavanju republičkih obrazovnih sustava te nastavnih planova i programa. Važne promjene nastupaju početkom 50-ih godina 20. stoljeća, nakon raskida odnosa između Jugoslavije i SSSR-a, kada dolazi do niza reformi jugoslavenskog društvenog sustava. Tijekom reorganizacije savezne vlade 1950. i 1951. godine ukinut je veći broj ministarstava, komiteta i drugih tijela, a umjesto njih su kao nova tijela uvedeni savjeti i generalne direkcije. U vrijeme reorganizacije Vlade NR Hrvatske u travnju 1951. godine reorganizirano je i upravljanje prosvjetom, kulturom i znanošću. Umjesto dosadašnjih Ministarstva prosvjete i Ministarstva za nauku i kulturu osnovan je Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu Vlade NR Hrvatske. Novi reformni proces na prosvjetnom i kulturnom planu započeo je već potkraj 1949. godine, a svoj vrhunac doživio je u vrijeme Šestog kongresa KPJ/SKJ u studenom 1952. i Četvrtog kongresa Narodne fronte Jugoslavije/Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije u ožujku 1953. godine. U posljednjem dijelu poglavlja obrađuje se sama organizacija školstva u poslijeratnoj Jugoslaviji.

U drugom poglavlju, naslovljenom *Nastava povijesti 1945-1960: mijene i kontinuiteti* (89-192), autorica prikazuje razvoj nastave povijesti u poslijeratnom razdoblju, s osobitim fokusom na percepciju njezine uloge u novom ideološkom koordinatnom sustavu i s tim povezanih mijena u njezinom statusu i položaju. Na temelju analize nastavnih planova i programa utvrđuje se mjesto, satnica i značaj nastave povijesti u osnovnim školama i gimnazijama. Autorica istražuje koji su bili osnovni zadatci nastave povijesti, odnosno koji su bili osnovni elementi nove marksističko-lenjinističke ideologije u nastavnim programima. Jedna od važnijih promjena bila je svakako u snažnijem naglašavanju nacionalne povijesti, odnosno povijesti FNRJ, što je postalo prioritetom u vrijeme sukoba sa SSSR-om i osobito nakon donošenja Rezolucije Petog kongresa KPJ. Mogu se upoznati i aktivnosti Saveza historijskih društava FNRJ koje su se odnosile na rad na reformi školstva na saveznoj razini koji je trebao dovesti do približavanja i ujednačavanja školskih sustava te planova i programa na teritoriju cijele Jugoslavije. No, povijest kao nastavni predmet ubrzo počinje gubiti na važnosti koju je uživala neposredno nakon rata, a sukladno tome i njezina se satnica od sredine 50-ih godina 20. stoljeća smanjuje. Autorica tu promjenu tumači uvođenjem novih predmeta koji su trebali ispuniti onu odgojnu ulogu koju povijest očigledno nije u potpunosti ispunjavala, kao i djelomičnim neuspjehom prosvjetnih vlasti da prilagode nastavu povijesti zahtjevima i očekivanjima koja su pred njih bila postavljena. Pažnja je posvećena i nastavničkom kadru koji je unutar nove države ispunjavao važnu ulogu unutar procesa širokog kulturnog preobražaja društva. Na kraju ovoga poglavlja razmatra se uloga Povijesnog društva Hrvatske koje se uključilo u usavršavanje nastave povijesti sredinom 50-ih godina 20. stoljeća.

Udžbenici povijesti: od sovjetskih do domaćih (193-274) naslov je trećega poglavlja ove knjige. U njemu se istražuje kako se politika povijesti reflektirala kroz

udžbenike i njihove narative, te kroz prikaze suvremene povijesti, poglavito „Narodnooslobodilačke borbe“. Još tijekom rata Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a izdavao je prve priručnike za nastavu povijesti. Po završetku rata, 1945. godine, u Hrvatskoj su odbačeni svi udžbenici koji su se koristili prije i tijekom rata, a umjesto njih prevedeni su sovjetski udžbenici opće povijesti te je otpočeo rad na izradi novih udžbenika za nacionalnu povijest. Posebnu pažnju autorica posvećuje udžbenicima nacionalne povijesti. Zbog čestih promjena programa u neposrednom poslijeratnom razdoblju javljale su se poteškoće s izradom udžbenika. Autorica tako analizira probleme koje je Ministarstvo prosvjete imalo s udžbenicima za III. i IV. razred osnovne škole te za VIII. razred gimnazije. Izrada udžbenika za nacionalnu povijest dobila je na značenju nakon izbijanja sukoba sa SSSR-om. Tada se javlja zamisao o izradi jedinstvenih udžbenika nacionalne povijesti, koji će prerasti u *Historiju naroda Jugoslavije*. Promijenjene političke prilike i otvaranje Jugoslavije prema Zapadu imali su utjecaj i na osmišljavanje koncepcije novih udžbenika u 50-im godinama 20. stoljeća. Novi udžbenici trebali su zamijeniti sovjetske udžbenike, a istovremeno su trebali ponuditi interpretaciju koja će se razlikovati od one koja je prevladavala u građanskoj historiografiji, odnosno koja će biti utemeljena na materijalističkom shvaćanju povijesti. U kontekstu autorica piše i o osnivanju i radu jugoslavensko-njemačke komisije za udžbenike.

Slijedi poglavlje *Povijest koja spaja ili povijest koja razdvaja? Udžbenici jugoslavenskih republika u komparativnoj perspektivi* (275-307). U kontekstu nastojanja na izjednačavanju republičkih programa povijesti, autorica proučava sadržaje pojedinih udžbenika iz povijesti. Može se uočiti kako je u prvim poslijeratnim godinama proces izjednačavanja uistinu funkcionirao, međutim, u ranim 50-im godinama 20. stoljeća nastupaju promjene. Tada se pojavljuju različita tumačenja tema koje su isto tako postale sporne u historiografiji, ali i u političkom diskursu. Autorica navodi sporne teme i detaljno istražuje njihovu problematiku. Sporne teme uključuju pitanje naseljavanja pojedinih prostora u ranome srednjem vijeku od strane Srba i Hrvata, zatim pitanje osnivanja i naseljavanja Vojne krajine, Prvi i Drugi srpski ustanak, tumačenje hrvatskog narodnog preporoda, odnosno irskog pokreta, hrvatsko-srpski odnosi u Hrvatskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća, Prvi svjetski rat i stvaranje Jugoslavije te povijest KPJ u međuraću.

Peto poglavlje knjige naslovljeno je „*Prošlost na koju su sjećanja svake godine sve življa*“: *povijest NOB-a i KPJ u programima, udžbenicima i partijskim debatama* (309-376). Autorica ističe kako su zadatci i ciljevi narodnooslobodilačke borbe od samog početka bili primarni mediji pomoću kojih se u školama širila nova ideologija, kako među učenicima, tako i među nastavnicima. Tako se u ovome poglavlju proučava način na koji je narodnooslobodilačka borba bila zastupljena u priručnicima tijekom rata te u povijesnim udžbenicima u prvim poslijeratnim godinama. Kao što je već prije spomenuto, u godinama sukoba sa SSSR-om u programe i udžbenike povijesti uneseno je nekoliko važnih promjena. Jedna od takvih promjena bila je upravo detaljniji prikaz Narodnooslobodilačke borbe. Kroz ovo poglavlje može se uočiti kako je prolaskom vremena i odmicanjem od rata fabrikacija sjećanja na rat doista postajala sve intenzivnija. Uočljiva je potreba Partije da u svakoj novoj generaciji održi živim sjećanje

na rat: idealizirano ratno iskustvo bilo je repozitorij herojskih djela i ratnih mitova iz kojega se uvijek iznova crpilo kada je trebalo mobilizirati lojalnost, održavati poredak i osiguravati društvenu koheziju u trenucima kad je ona bila ugrožena. Nepostojanje osobnog ratnog iskustva kod mladih generacija nastojalo se također 50-ih godina 20. stoljeća kompenzirati i pojačanim proslavljanjem i obilježavanjem značajnijih datuma iz ratne i revolucionarne prošlosti.

Posljednje poglavlje, *Nastava povijesti i kultura sjećanja: školska obilježavanja značajnih datuma i obljetnica, imenovanja škola* (377-508), bavi se komemorativnim praksama poput obilježavanja državnih praznika, obljetnica i drugih značajnih datuma koje su također imale odraza na nastavu povijesti te su bile podjednako važne za ukupno prenošenje novih vrijednosti i normi kao i nastava u učionici. Autorica se usredotočuje prvenstveno na proslave onih državnih praznika, značajnih datuma i obljetnica koji su zbog svoje povijesne simbolike izravno povezani s nastavom povijesti. Praksa imenovanja škola prema znamenitim osobama uključena je kao primjer praksi koje su neizravno utjecale na nastavu povijesti, no kojima je nastava povijesti svakako izravno pridonosila. Na osnovi istražene građe (tri skupine primarnih i sekundarnih izvora) može se dobiti obris problematike školskih proslava i imenovanja škola u istraženom razdoblju. Komemoracije, proslave i obilježavanja značajnih datuma pridonosili su da nova ideologija, norme i vrijednosti prodiru u škole brže i izravnije nego putem udžbenika kojih prvih godina nije bilo, a potom se učenici i nastavnici njima učestalo nisu koristili čak ni onda kad su im bili dostupni. Osnovna namjera ovoga poglavlja je otvoriti ova pitanja na istraživačkoj razini, dati početnu skicu i postaviti pitanja za daljnja istraživanja koja će ovu problematiku dodatno ispitati i razjasniti.

U *Zaključku* (509-517) autorica rezimira problematiku koja je bila obrađena u ovoj knjizi te donosi zaključke svojih istraživanja. Iza toga slijedi opsežan popis *Izvora i literature* (519-560), a na kraju knjige priloženi su *Ciljevi nastave povijesti u programima od 1945. do 1984. godine* (561-568) i *Kazalo osobnih imena* (569-582).

Ova vrijedna i zanimljiva monografija predstavlja vrijedan doprinos za bolje proučavanje povijesti školstva u Hrvatskoj, kao i u zemljama bivše Jugoslavije. Detaljno istražena problematika vezana uz jedan od aspekata politike Komunističke partije Jugoslavije može poslužiti za bolje razumijevanje funkcioniranja jednog cijelog državnog aparata. Kao što i autorica ove knjige tumači, ciljevi komunističke politike povijesti bili su višestruki: trebali su utjecati na oblikovanje slike prošlosti koja ima integrativnu funkciju za društvo, a povijest je trebala poslužiti kao legitimacija političkog djelovanja KPJ te kao razgraničenje prema državi i poretku koji je prethodio. Tako se kroz ovo djelo može uočiti kako je povijest bila jedan od ključnih predmeta za prenošenje i usađivanje novih ideoloških obrazaca, bilo putem oblikovanja nastavnih programa i kontrole sadržaja udžbenika, bilo preko stručnog usavršavanja nastavnika.

Juraj Balić